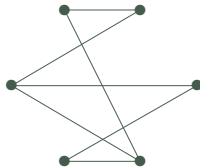
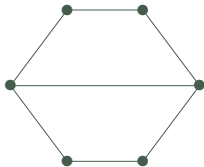

7 Pojem grafu, ve zkratce

Třebaže *grafy* jsou jen jednou z mnoha struktur v matematice a vlastně pouze speciálním případem *binárních relací*, vydobily si svou užitečností a názorností důležité místo na slunci.

Neformálně řečeno, graf se skládá z *vrcholů* (představme si je jako nakreslené „puntíky“) a z *hran*, které spojují dvojice vrcholů mezi sebou.

□

Stručný přehled lekce

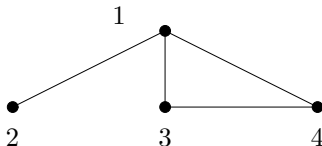
- * Zavedení a pochopení grafů, jejich základní pojmy.
- * Příklady běžných tříd grafů, podgrafy a isomorfismus, souvislost.
- * Stromy a jejich speciální vlastnosti.

7.1 Definice grafu

Definice 7.1. Graf (jednoduchý neorient.) je uspořádaná dvojice $G = (V, E)$, kde V je množina *vrcholů* a E je množina *hran* – množina vybraných dvouprvkových podmnožin množiny vrcholů. $\square$

Značení: Hranu mezi vrcholy u a v píšeme jako $\{u, v\}$, nebo zkráceně uv . Vrcholy spojené hranou jsou *sousední* a hrana uv *vychází* z vrcholů u a v . Na množinu vrcholů grafu G odkazujeme jako na $V(G)$, na množinu hran $E(G)$.

Grafy se často zadávají přímo názorným obrázkem, jinak je lze formálně zadat výčtem vrcholů a výčtem hran. Například:

$$V = \{1, 2, 3, 4\}, \quad E = \{\{1, 2\}, \{1, 3\}, \{1, 4\}, \{3, 4\}\}$$

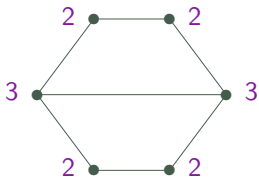
Na graf se lze dívat také jako na symetrickou ireflexivní relaci, kde hrany tvoří právě dvojice prvků z této relace.

Stupně vrcholů v grafu

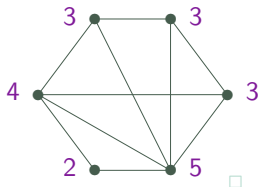
Definice 7.2. **Stupněm vrcholu** v v grafu G

rozumíme počet hran vycházejících z v . Stupeň v v grafu G značíme $d_G(v)$. $\square$

Slovo „vycházející“ zde nenaznačuje žádný směr; je totiž obecnou konvencí u neorientovaných grafů říkat, že hrana vychází z obou svých konců zároveň.

stupně

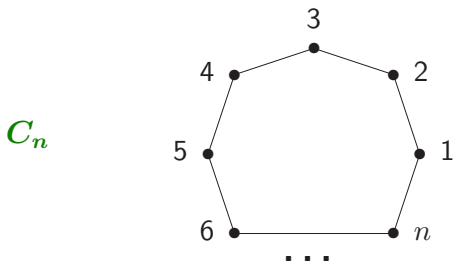
Definice: Graf je d -*regulární*, pokud všechny jeho vrcholy mají stejný stupeň d . $\square$

Značení: *Nejvyšší* stupeň v grafu G značíme $\Delta(G)$ a *nejnižší* $\delta(G)$. $\square$

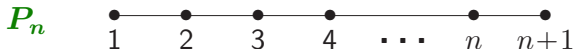
Věta 7.3. *Součet stupňů v grafu je vždy sudý, roven dvojnásobku počtu hran.*

Běžné typy grafů

Kružnice délky n má $n \geq 3$ vrcholů spojených do jednoho cyklu n hranami:

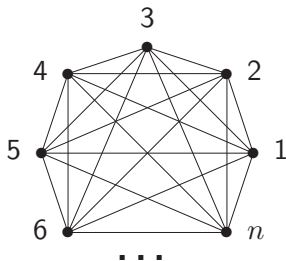

Cesta délky $n \geq 0$ má $n + 1$ vrcholů spojených za sebou n hranami:

Úplný graf na $n \geq 1$ vrcholech má n vrcholů, všechny navzájem pospojované (tj. celkem $\binom{n}{2}$ hran):

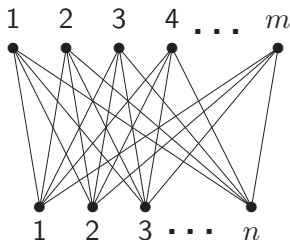
K_n

□

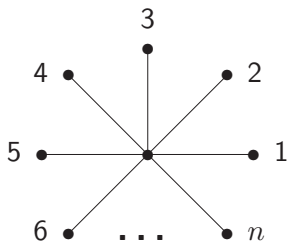
Úplný bipartitní graf na $m \geq 1$ a $n \geq 1$ vrcholech má $m + n$ vrcholů ve dvou skupinách (partitách), přičemž hranami jsou pospojované všechny $m \cdot n$ dvojice z různých skupin:

$K_{m,n}$

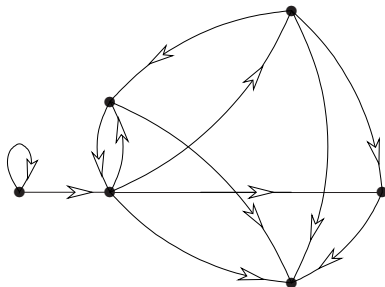
Hvězda s $n \geq 1$ rameny je zvláštní název pro úplný bipartitní graf $K_{1,n}$:

S_n

Zmínka o orientovaných grafech

V Lekci 9 si zavedeme také takzvané *orientované grafy*, které každé hraně přiřazují jistý směr. Formálně orientované grafy budou mít množinu orientovaných hran $A \subseteq V(G) \times V(G)$ a zobrazíme je takto. . .

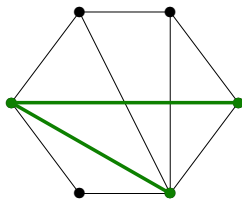
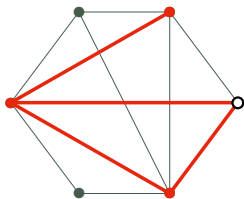

7.2 Podgrafy a Isomorfismus

Definice: *Podgrafem* grafu G rozumíme libovolný graf H na podmnožině vrcholů $V(H) \subseteq V(G)$, který má za hrany **libovolnou** podmnožinu hran grafu G majících oba vrcholy ve $V(H)$.

Píšeme $H \subseteq G$, tj. stejně jako množinová inkluze (ale význam je trochu jiný).□

Na následujícím obrázku vidíme zvýrazněné podmnožiny vrcholů hran. Proč se vlevo nejedná o podgraf? Obrázek vpravo už podgrafem je.

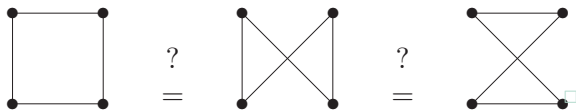

□

Definice: *Indukovaným podgrafem* je podgraf $H \subseteq G$ takový, který obsahuje **všechny hrany** grafu G mezi dvojicemi vrcholů z $V(H)$.

„Stejnost“ grafů

Definice 7.4. **Isomorfismus** $\simeq$ grafů G a H

je bijektivní zobrazení $f : V(G) \rightarrow V(H)$, pro které každá dvojice $u, v \in V(G)$ je spojená hranou v G právě, když je dvojice $f(u), f(v)$ spojená hranou v H .

Grafy G a H jsou **isomorfní**, $G \simeq H$, pokud mezi nimi existuje isomorfismus. $\square$

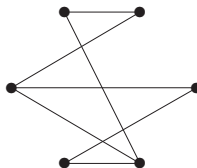
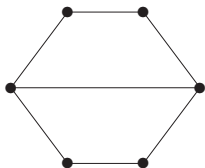
Fakt: Mějme isomorfismus f grafů G a H . Pak platí následující

- * G a H mají stejný počet hran,
- * f zobrazuje na sebe vrcholy stejných stupňů, tj. $d_G(v) = d_H(f(v))$. $\square$

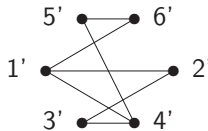
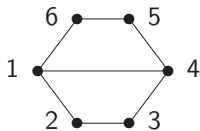
U nakreslených dvou grafů objevíme isomorfismus velmi snadno – podíváme se, jak si odpovídají vrcholy stejných stupňů.

Příklad 7.5. Jsou následující dva grafy isomorfní?

Pokud mezi nakreslenými dvěma grafy hledáme isomorfismus, nejprve se podíváme, zda mají **stejný počet vrcholů a hran**. □ Mají. Pak se podíváme na stupně vrcholů a zjistíme, že oba mají **stejnou posloupnost stupňů 2, 2, 2, 2, 3, 3**. □ Takže ani takto jsme mezi nimi nerozlišili a mohou (nemusejí!) být isomorfní. Dále tedy nezbývá, než zkusit **všechny přípustné možnosti** zobrazení isomorfismu z levého grafu do pravého. □

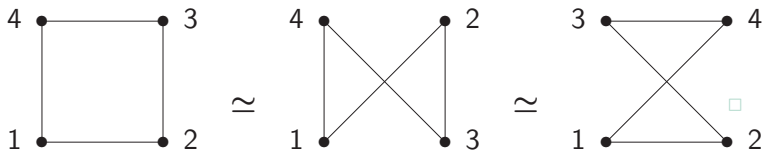
Na levém grafu si pro ulehčení všimněme, že oba vrcholy stupně tři jsou si symetrické, proto si bez újmy na obecnosti můžeme vybrat, že vrchol označený 1 se zobrazí na 1'. Druhý vrchol stupně tři, označený 4, se musí zobrazit na analogický vrchol druhého grafu 4'. A zbytek již plyne snadno:

□

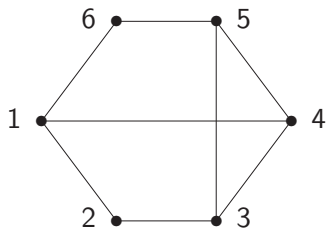
Důsledek: Stejnost grafů jako isomorfismus!

Graf G $\longleftrightarrow$ Celá
třída isomorfismu
grafu G

Je uvedený přístup, tj. zaměňování konkrétního grafu za celou jeho třídu isomorfismu, v matematice neobvyklý? $\square$ Ne, například už v geometrii jste říkali „čtverec o straně 2“ či „jednotkový kruh“ a podobně, aniž jste měli na mysli konkrétní obrázek, nýbrž celou třídu všech těchto shodných objektů.

Další grafové pojmy

Definice: Mějme libovolný graf G . □

- * Podgrafu $H \subseteq G$, který je isomorfní nějaké kružnici, říkáme *kružnice v G* .
- * Speciálně říkáme *trojúhelník* kružnici délky 3. □
- * Podgrafu $H \subseteq G$, který je isomorfní nějaké cestě, říkáme *cesta v G* . □
- * Podgrafu $H \subseteq G$, který je isomorfní nějakému úplnému grafu, říkáme *klika v G* .
- * Podmnožině vrcholů $X \subseteq V(G)$, mezi kterými nevedou v G vůbec žádné hrany, říkáme *nezávislá množina X v G* . □
- * Indukovanému podgrafu $H \subseteq G$, který je isomorfní nějaké kružnici, říkáme *indukovaná kružnice v G* .

7.3 Souvislost grafů, komponenty

Důležitou globální vlastností grafů je **souvislost**, tedy možnost se v nich pohybovat odkudkoliv kamkoliv podél jeho hran, neboli po cestách v grafu. $\square$

Lema 7.6. *Mějme relaci $\sim$ na množině vrcholů $V(G)$ libovolného grafu G takovou, že pro dva vrcholy $x \sim y$ právě když existuje v G cesta začínající v x a končící v y . Pak $\sim$ je relací ekvivalence. $\square$*

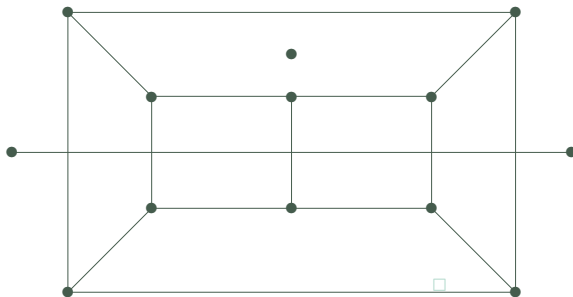
Důkaz.

- Relace $\sim$ je reflexivní, neboť každý vrchol je spojený sám se sebou cestou délky 0. $\square$
- Symetrická je také, protože cestu z x do y snadno v neorientovaném grafu obrátíme na cestu z y do x . $\square$
- Pro důkaz tranzitivity si označme P cestu z x do y a Q cestu z y do z . Pak $P \cup Q$ nemusí být cesta; mohou se navzájem protínat. $\square$ Avšak pokud označíme $P' \subseteq P$ část cesty z x do prvního vrcholu v průniku s Q , tak $P' \cup Q$ už je cesta z x do z . $\square$

Definice 7.7. Komponentami souvislosti grafu G nazveme třídy ekvivalence výše popsané (Lema 7.6) relace $\sim$ na $V(G)$. $\square$

Jinak se také **komponentami souvislosti** myslí **podgrafy** indukované na těchto třídách ekvivalence. $\square$

Podívejte se, kolik komponent souvislosti má tento graf:

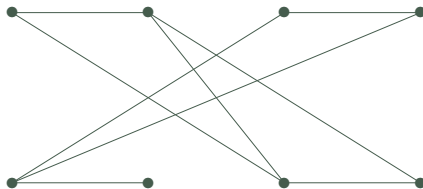
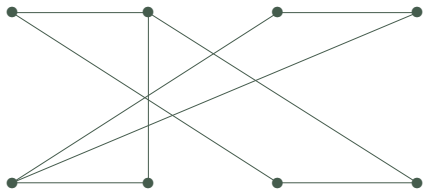

Vidíte v obrázku všechny tři komponenty? Jedna z nich je izolovaným vrcholem, druhá hranou (tj. grafem isomorfním K_2) a třetí je to zbývající.

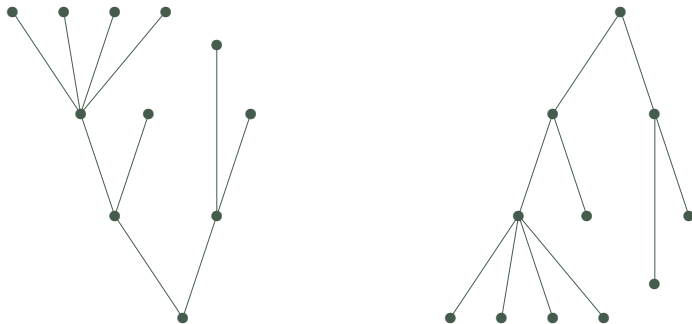
Definice 7.8. Graf G je souvislý

pokud je G tvořený nejvýše jednou komponentou souvislosti, tj. pokud každé dva vrcholy G jsou spojené cestou. □

Který z těchto dvou grafů je souvislý?

7.4 Stromy – grafy bez kružnic

Charakteristickými znaky stromů je absence kružnic a souvislost... □

Definice 7.9. Strom je jednoduchý souvislý graf T bez kružnic.

□

Les je jednoduchý graf bez kružnic (nemusí být souvislý). Komponenty souvislosti lesa jsou stromy. Jeden vrchol bez hran a prázdný graf jsou také stromy.

Grafy bez kružnic také obecně nazýváme *acyklické*.

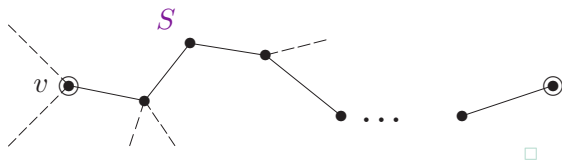

Vlastnosti stromů

Lema 7.10. *Strom s více než jedním vrcholem obsahuje vrchol **stupně 1**.* □

Důkaz: Souvislý graf s více než jedním vrcholem nemůže mít vrchol **stupně 0**. Proto vezmeme strom T a v něm libovolný vrchol v . □ Sestrojíme nyní co nejdelší cestu S v T začínající ve v :

- * S začne libovolnou hranou vycházející z v ; □
- * v každém dalším vrcholu u , do kterého se dostaneme a má stupeň větší než 1, lze pak pokračovat cestu S další novou hranou.

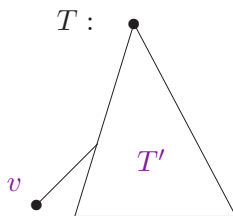

Pokud by se v S poprvé zopakoval některý vrchol, získali bychom **kružnici**. Proto cesta S musí jednou skončit v nějakém vrcholu **stupně 1** v T . □

Věta 7.11. *Strom na n vrcholech má přesně $n - 1$ hran pro $n \geq 1$. $\square$*

Důkaz: Toto tvrzení dokážeme indukcí podle n .

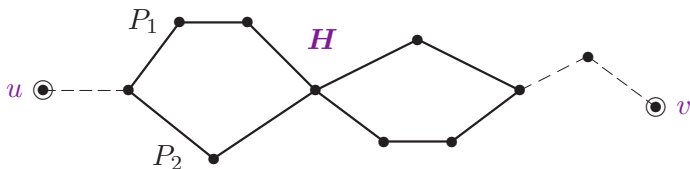
* Strom s jedním vrcholem má $n - 1 = 0$ hran. $\square$

* Necht' T je strom na $n > 1$ vrcholech.

Podle Lematu 7.10 má T vrchol v stupně 1. Označme $T' = T - v$ graf vzniklý z T odebráním vrcholu v . $\square$ Pak T' je také souvislý bez kružnic, tudíž strom na $n - 1$ vrcholech. Dle indukčního předpokladu T' má $n - 1 - 1$ hran, a proto T má $n - 1 - 1 + 1 = n - 1$ hran. $\square$

Věta 7.12. Mezi každými dvěma vrcholy stromu vede právě *jediná cesta*. □

Důkaz: Jelikož strom T je souvislý dle definice, mezi libovolnými dvěma vrcholy u, v vede nějaká cesta. □

Pokud by existovaly dvě různé cesty P_1, P_2 mezi u, v , tak bychom vzali jejich symetrický rozdíl, podgraf $H = P_1 \Delta P_2$ s neprázdnou množinou hran, kde H zřejmě má všechny stupně sudé. □ Na druhou stranu se však podgraf stromu musí opět skládat z komponent stromů, a tudíž obsahovat vrchol stupně 1 podle Lematu 7.10, spor. □

Důsledek 7.13. Přidáním jedné hrany do stromu vznikne právě *jedna kružnice*.

Alternativní charakterizace stromů

Na dané množině vrcholů je (vzhledem k inkluzi množin hran) *strom*

- **minimální souvislý** graf (plyne z Věty 7.12)
- a zároveň **maximální acyklický** graf (plyne z Důsledku 7.13).

